

AFSNIT E

GRØNNE OMRÅDER.

Eksisterende bestræbelser for at skaffe befolkningen grønne områder	side 1
Familiens krav til grønne områder	side 1
Kolonihaver	side 2
5 % af områderne til fælles pladser ...	side 3
Større grønninger til boldspil etc. ...	side 4
Grøn plads ved Stormgade, plan	side 6
Anlæg ved lergraven nord for Darumvej .	side 7
Jerne præstegårdshave og sandgraven ...	side 9
Grønne områder øst for Strandvejen	side 10
Oversigtsplan over "grønne områder" ...	side 12

Man finder overalt i Esbjerg bestræbelser for at skaffe befolkningen grønne områder, bestræbelser, som man må bygge videre på ved de kommende års byplaner, og som må danne grundlaget for dispositionerne i helhedsplanen. De er af meget forskellig art. Der er fredning og bevaring af den eksisterende natur. Der er opdyrkning og kultivering, (altså en ændring af den eksisterende natur) gennem omfattende plantninger særlig foretaget i det 19. århundrede efter et fremsynet og storstilet program, således som det er omtalt i afsnit B. Der er de meget udstrakte haveboligkvarterer og kolonihaveområder, der står som et udtryk for befolkningens stærke vilje og trang til at skaffe sig private haver, og der er endvidere kommunens forskellige sportsanlæg. Alle disse forskelligartede grønne områder, og nogle flere, som senere skal omtales, er nødvendige for at tilfredsstille befolkningens krav. Den ene form udelukker ikke den anden. De supplerer hinanden.

Børn og voksne stiller ret forskellige krav til friluftsliv, og det samme menneske har til forskellige tider en række forskellige behov, trang til at opleve den frie natur, men også trang til at hvile ud i et kultiveret og beskyttet landskab, trang til at arbejde med haver eller til at dyrke sport i det frie. Til samfundets forskellige gruppeinddelinger hører forskellige former af grønne områder lige fra den mindste lille have anlagt for den enkelte familie til det store stadion eller den store samlingsplads bestemt til massesammenkomster.

I det følgende er der gjort et forsøg på at opstille og behandle de forskellige arter af grønne områder begyndende med dem, den mindste gruppe, nemlig familien, har brug for og endende med dem, der er beregnet for en mere kollektiv anvendelse.

Haverne ved boligerne skal i sig selv tilfredsstille ret forskelligartede behov, som man kan dele i to store grupper, nemlig behovet for opholdsarealer og behovet for amatørernes havedyrkning. I parcelhaven er begge behov i reglen søgt tilfredsstillet, hvorimod de er adskilt ved haveanlæggene til etagehusene. Ved de sidste søger man at dække folks behov for opholdsarealer ved store fælleshaver, der bliver vedligeholdt ved en fælles gartner, medens de beboere, der har trang til at dyrke have selv, må supplere opholdshaven med en kolonihave, der ligger i nogen afstand fra boligen. Ved etagehuset må man specielt sørge for legemuligheder for børnene gennem særligt indrettede legepladser. Det er ikke nogen byplanopgave. Det må blive en opgave for de enkelte boligselskaber og andre bygherrer samt for de bygningsmyndigheder, der godkender bygningens projekter at sørge for, at der i fremtiden til hvert større boligforetagende bliver indrettet legepladser. I Københavns byggelov, hvis bestemmelser kan overføres til en byggevedtægt, hedder det i § 50: "Ved beboelsesbygninger skal der sikres opholdsareal for beboerne samt et tilstrækkeligt stort og frit areal alene til opholdssted og legeplads for børn". Det opnås lettest, hvor man har en tilpas åben bebyggelse. Legepladserne skal helst ligge så nær ved bygningerne, at børnene kan komme til dem uden at passere en trafikeret gade, men samtidig så fjernt fra dem, at de ikke volder unødige gene ved deres støj.

I haveboligforeningernes områder indretter man som oftest ingen legeplads, idet man regner med, at haverne selv frembyder tilstrækkelige legemuligheder. Det viser sig imidlertid ofte, at de ikke slår til. Folk, der er interesseret i have dyrkning, er naturlige fjender af børnelæg, der kan være ødelæggende for små haver. Resultatet er, at børnene bliver gennet ud på vejene og færdes i trafikken på en for alle parter meget uheldig måde. Det vil derfor være rigtigt, at man regner med, at der til alle haveboligkvarterer er legepladser placeret på en sådan måde, at man kan komme til dem fra boligerne uden at passere befærdede veje. For at opnå det kan man benytte bestemmelsen fra Københavns byggelov § 17, stk. 4: "Når det af retningsplanen omfattede område er over 1 ha, kan det forlanges, at der ud over de nødvendige gader, udlægges indtil 5 % af det samlede areal som plads". Hvorledes dette pladsareal skal benyttes, er der ikke på forhånd givet noget om. Man har i nogle tilfælde anvendt det til offentlige legepladser.

Man kan ved etagehusbebyggelse, hvor der er sørget for fælles anlæg, tilfredsstille trangen til legepladser og også til ophold i det fri for de voksne, men ikke til egne haver. Det viser sig imidlertid, at der i befolkningen er et stort behov for individuelt dyrkede haver. Den mest yndede form for friluftsrækreation for gifte mennesker er livet og arbejdet i parcelhaven eller kolonihaven. Så snart man opfører et antal etagehuse, opstår der derfor øjeblikkelig et behov for kolonihaver. Dette behov er stærkt svingende for de forskellige danske byer. En ældre undersøgelse viser, at f.eks. Odense og Esbjerg har et relativt lille antal kolonihaver i forhold til befolkningen, mens Horsens og Aalborg har mange. Det har sin forklaring i, at de førstnævnte byer har så store haveboligkvarterer, der altså dækker en stor del af behovet for haver. I forhold til den samlede befolkning skulle der kun være 28 kolonihaver pr. 1.000 indbyggere i Esbjerg, det vil sige omkring 1 have for hver 10 husstande. For etagehusbeboere alene vil behovet være meget større. Regner man med en gennemsnitlig kolonihavestørrelse af blot 300 m² for hver 15 etagehusbeboere, giver det et behov af 20 m² have for hver etagehusbeboer. Det giver ialt arealer, der er langt større, end man kan skaffe i en rimelig afstand fra beboelsen. Det er ret almindeligt, at hvert femte etagehusfamilie har en kolonihave, og de søger at skaffe sig den, selv om de skal bevæge sig lange strækninger fra deres bolig til kolonihaven.

Når det i afsnit D har været omtalt, at det kan blive nødvendigt at skaffe områder for en mere koncentreret bebyggelse, end haveboligselskaberne kan give, betyder det altså også, at man i fremtiden må udlægge en række arealer til kolonihaver. Folks trang til sådanne småhaver er hidtil blevet tilfredsstillet på områder, hvor man kunne anlægge midlertidige kolonihaver, der kun fik lov at ligge, indtil grundene skulle bebygges. Derved skaffede man billig jord, men samtidig usikkerhed og stor utilfredshed, når haverne måtte rømmes, og års arbejde blev ødelagt. Kolonihaveområderne rykker længere og længere ud, og afstanden mellem bolig og have bliver stadig større.

I en fremtidig byplan må man fastlægge områder for permanente kolonihaver. Det vil være naturligt at gøre det på steder, hvor man ikke behøver at regne med, at der nogensinde bliver bebyggelse f.eks. på lavt liggende områder, hvor man ikke kan kloakere for kældre etc.

Som en første begyndelse foreslås det, at man indtager en del af Fourfeld Enge nærmest byen til et permanent kolonihavekvarter, hvor man afvander arealet gennem lange kanaler og benytter den opgravede jord til at hæve selve havernes niveau. Der kan derved dannes et meget fint "hollandsk landskab" af en ganske særlig karakter. Haverne kan udformes individuelt og med huse og breer, der spejler sig i kanalerne. Det hele kan udføres som nødhjælpsarbejde, idet alt, hvad der skal udføres, er jordarbejde, og der skal hverken skaffes jord fra andre steder eller køres jord bort. Men i øvrigt må man tænke sig permanente kolonihaver i et bælte omkring hele byen, så at der fra hver af de ydre kvarterer bliver forholdsvis let adgang til kolonihaveanlæg, der med grønne stier kan omkranse det fremtidige Esbjerg.

Den private have, enten kolonihaven eller parcelhushaven, bliver den mindste sluttede enhed inden for de grønne områder. Hvis store områder bliver dækket af sådanne haver, får det hele en meget smålig karakter. Ingen store træer kan få lov til at gro der, de er for grådige i forhold til de små lodder, de røver både for meget af jordens kraft og af lys og luft for den enkelte have. Resultatet bliver let et ret trist landskab af lutter små indelukker med små plantninger. Den enkelte have kan tilfredsstille beboernes trang til havearbejde, men ikke til oplevelse af noget, der virker større og mere frit. Ligesom man finder, at det er "en stenørken", hvor der er lutter huse, kan man finde det trøstesløst, hvor der er alt for store ubrudte områder af småhaver.

Man må derfor supplere de i sig selv udmærkede småhaver med større fællesanlæg. Bestemmelsen fra Københavns Byggeslov om, at indtil 5 % af det samlede areal udlægges til plads, giver som omtalt dels mulighed for en fælles legeplads og også for en plantning af træer, der kan få lov til at blive større end parcelkvarterets øvrige beplantning. I kvarteret med de finske træhuse er der udlagt et område til en fælles grønning med trærækker. Det kan anbefales, at man ved fremtidige udstykninger planlægger med lokale veje, der er lagt sådan, at man er sikker på, at de kun får lokal trafik og udstyres som "grønne veje" med hække og med bredest mulige striber af græs. Derimod bør man i almindelighed ikke plante træer på småveje. Så snart de udvikler sig til en blot antagelig størrelse, bliver de til gæne for havegrundene og bliver fjernet. Større træer kan kun opelskes på særlige steder, hvor der er plads nok til dem, og man kan altså i en samlet bebyggelse tilvejebringe sådanne pladser, der er større end de enkelte haver, og som aflaster dem for det slid som børneleg giver. Også kolonihaveområder må have sådanne fællespladser, "festpladser", hvor koloniens medlemmer kan samles. Man må i det hele regne med, at ud over den enkelte families behov til en privat have, skal have-kolonien også tilfredsstille et vist behov for selskabelighed i det fri, der kan udvikle sig ret forskelligt inden for de forskellige kolonier.

De omtalte pladser er ikke tænkt til drenges og unge menneskers fodboldspil, der kræver mere fri plads, men som til gengæld kan finde sted på grøninger placeret med større indbyrdes afstand ud over byområdet. Der tænkes hermed ikke på egentlige idrætsparkes til organiseret idræt for klubber, men på sådanne større grønne pladser, hvor ungdommen kan boltre sig med en bold eller sætte drager op, etc. Man kan i Esbjergs yderdistrikter, hvor der er plads til det, på sommeraftener se unge mennesker øve sig i ringridning. Så længe der endnu er steder, hvor unge karle har adgang til at låne en hest, vil en sådan sport være naturlig, lige så naturlig som de fra andre lande importerede spil. Men i det hele må man regne med, at det at sparke efter mål med en fodbold er den mest almindelige leg og den, der skal skaffes plads til.

Sådanne pladser skal være nogenlunde plane, og der må sørges for læ til dem. Den naturlige form vil derfor være en grøn plæne omgivet af en løplantning med spadsereweje. Det er et anlæg, der er billigt i vedligeholdelse sammenlignet med det nittende århundredes lystanlæg, og det kan frembyde udmærkede rekreative muligheder for befolkningen, både for dem, der som de unge, trænger til at bruge deres kræfter og dem, der som de ældre gerne vil have nogle beskyttede spadserestier uden for de trafikerede veje.

Det nittende århundredes lystanlæg var skabt til byer med etagehuse i karréer og til en befolkning, der kun skulle spadserere på grusgange eller sidde på bænke for at se på planterne (men ikke gå på græsplænerne), det tyvende århundredes anlæg er til at røre sig i. Før skulle lystanlæggene være formet omtrent som den tids store private haver med slyngede gange, blomsterbede, der var dyre at holde, blandede busketter og alle slags små overraskelser. Man søgte inden for den store haves ramme at skabe mange små afdelinger og små afsondrede siddepladser. Nu stiller opgaven sig anderledes. Man har nok af små haveafdelinger i de private haver, i boligkompleksernes anlæg og i de mindre legepladsanlæg, som en by må udstyres med. Det man savner, er store, samlende træk, og det er derfor vigtigt at skabe anlæg med haverum, der er store og enkle i linierne.

Hver af de ydre bydele må have een eller flere af den art anlæg, hvor der er plads til fodboldbaner til mere eller mindre uorganiseret spil. Det vil være heldigt, hvis man kan lægge dem i tilknytning til skolerne idrætspladser, der også kommer til at danne store grøninger i byen.

Endelig må der i byen være anlæg til den organiserede idræt og til andre store sammenkomster af mennesker. De må bygges op efter et fast program med opvisnings- og øvelsesbaner og med dertil knyttede bygninger, med mødepladser, etc. Der vil for en by af Esbjergs størrelse også være brug for en park bygget op som en forlystelseshave.

Programmet for de grønne områder kommer altså til at omfatte 1) haver knyttet til boligerne - enten det så er eenfamiliiehuse eller etageboliger, 2) permanente kolonihaveanlæg, 3) mindre fællesanlæg eller pladser knyttet til boligkvarteret i snævrere forstand, 4) større anlæg med grønninger til fodboldspil etc., 5) mere reglementerede idrætsanlæg.

I dispositionsplanen kan man ikke lokalisere de under 1 nævnte haver. Det må stå som et almindeligt programpunkt, at man ved alt boligbyggeri søger at tilvejebringe haver ved husene.

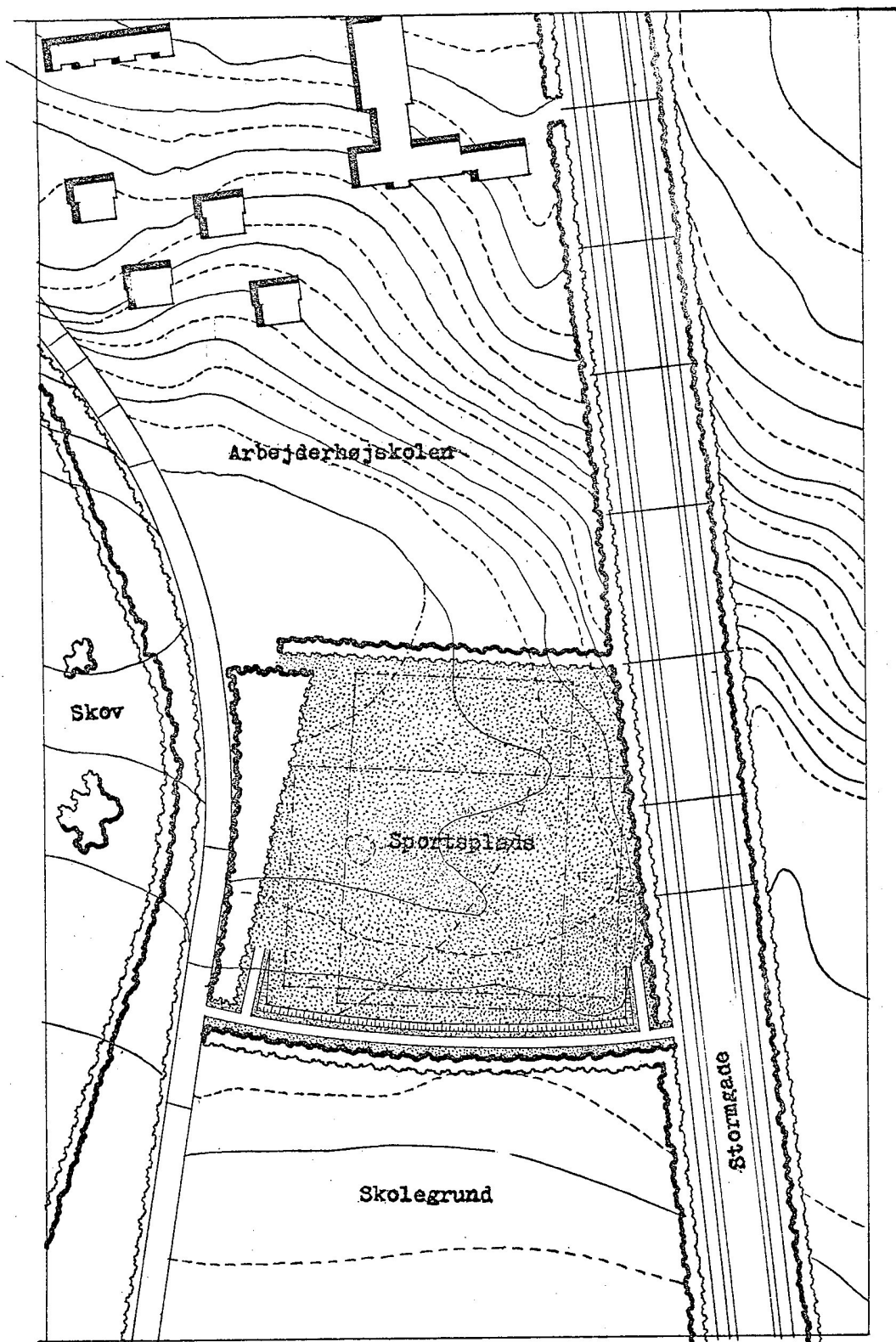
Kolonihaveparker må ligge ved de nye bydeles yderkonturer. På planen side 12 er angivet arealer, som foreslås reserveret til dette formål. Det må anbefales, at man så tidligt som muligt planter en støtteplantning for de fremtidige kolonihave-anlæg, dels for at skaffe læ, dels for at give anlæggene et bedre helhedspræg.

Kolonihaverne vest for Stormgade er nogle af de smukkeste i Esbjerg, bl.a. fordi de har haft så gode læforhold. Ved kolonihaver, der bliver anlagt langt ude, må man regne med en del lysthusbyggeri, der kan blive meget broget. Selve denne selvbyggerivirksomhed er en del af charmen ved kolonihavetilværelsen. Man har i andre byer søgt at regulere havehusene enten ved at opstille standardtyper eller ved at censurere bygningerne. Resultaterne bliver triste. Det er sikkert rigtigere at lade folk udfolde sig ganske uhemmet i deres lysthusbyggeri. Det kan ofte blive strålende smukt og mersomt. Men det er en hjælp, hvis man har en gennemgående plantning i form af læhegn at støtte bebyggelsen til. Mens helårshuse som regel placeres nær ved adgangsvejen, hvorfra man skal have alle ledningsstik, bliver kolonihavebebyggelsen naturligt anbragt bagest på grundene. Hvis der her er en "bagvæg" bestående af en fælles beplantning for hele rækker af haver, kan man opføre individuelle småhuse uden at helhedsindtrykket ødelægges. Kolonihaveforeningerne selv håndhæver ofte klare regler om ensartede og ensartet klippede, levende hegn ud mod adgangsvejen, og det kan give meget smukke stier, sådan at kolonihaveområder kan frembyde udmærkede spadsereweje. Hvis anlægget kan få en permanent karakter, kan man derved få et smukt parkareal for byen samtidig med at man skaffer de enkelte familier deres private haver.

De mindre fællesanlæg eller pladser kan vanskeligt lokaliseres i dispositionsplanen, men må sikres efterhånden, som udstykningen skrider frem.

De større fællesanlæg med grønninger til fodboldspil etc. må betragtes som bydelcentre, som man tidligst mulig må lægge fast.

For Stormgade-området er det naturligt at lægge "det grønne" i den dalsenkning, der går på tværs af Stormgade, og som egner sig dårligst til bebyggelse. Øst for Stormgade er der her indarbejdet et mindre grønt område i bebyggelsesplanen. Vest for Stormgade er der planlagt et stort felt til boldspil. Det er tænkt planeret, så at der syd for det dannes græsramper op til en sti, der forbinder Stormgade med de eksisterende grønne områder mod vest. Det hele omgives af en læplantning, så at man kan få en tiltalende afveksling mellem det lukkede og det åbne.



Plan i mål 1:4000

Denne offentlige sportsplads kommer med nord til at grænse op til Arbejderhøjskolens haveanlæg og med syd til den påtænkte skole, med vest til den eksisterende plantage og med øst til den planlagte beplantning ved Stormgade. Det er et eksempel på et anlæg, der skulle virke alene ved sin placering i helheden og ved sine store linier: jordarbejdet og den omgivende beplantning.



For Rørkjar-Gammelby-området er det vanskeligere at skaffe større sammenhængende anlæg. Hele den del af området, der ligger nærmest bymidten, er så vidt udbygget, at der ikke levnes mange muligheder. Men netop i dette kvarter tiltrænges hårdt visse store samlende træk. Set på et luftfotografi er det største element på Østerbro den store, vandfyldte teglverksgrav nord for Darumvej.

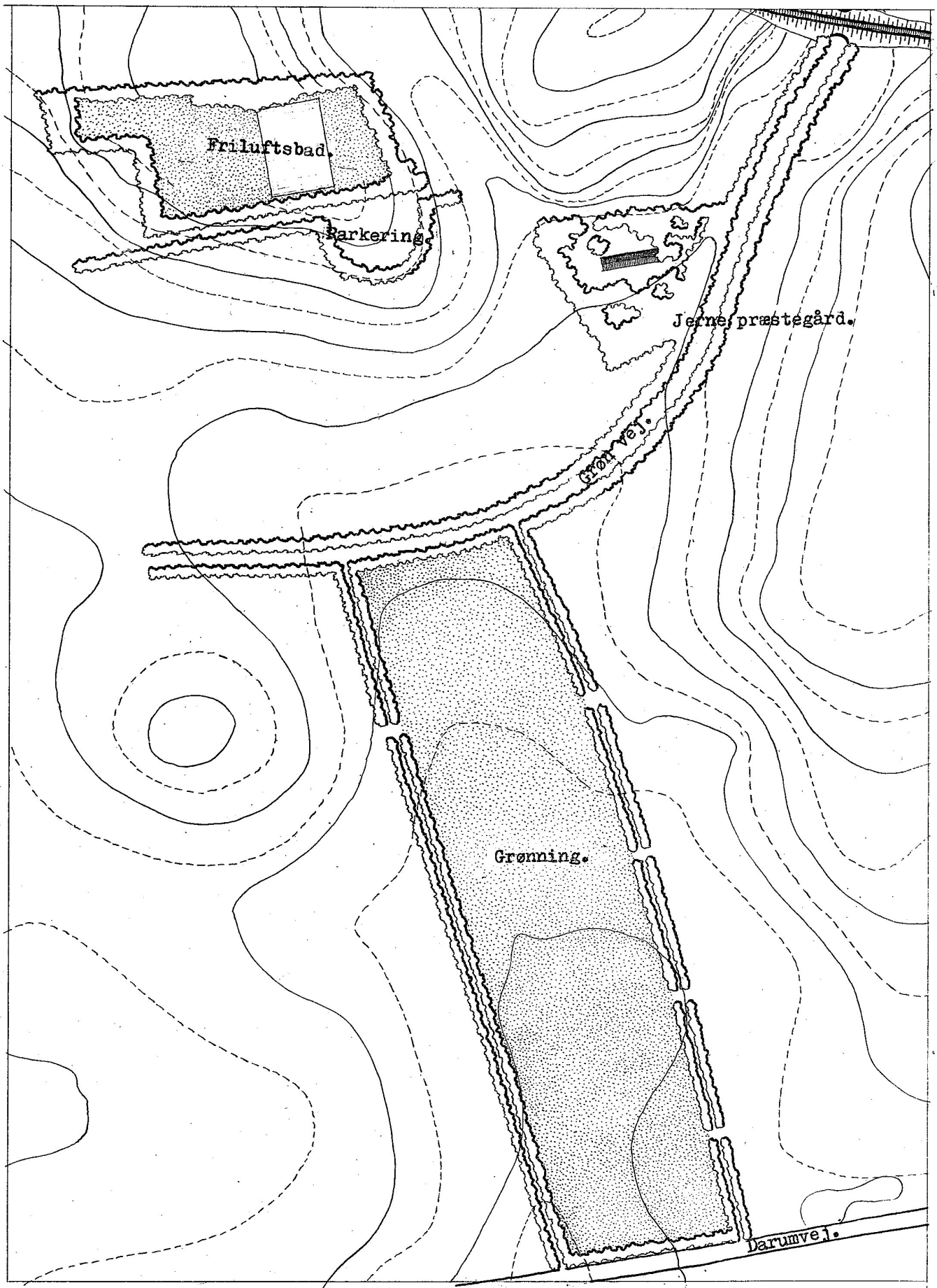
Der er hårdt brug for en plads til boldspil både for ~~uden~~ ~~bydelen~~ og for Østre-skolen, som ganske mangler sports-plads.

I den østlige del af det område, vi har kaldt Rørkjær-Gammelby, ligger som omtalt den gamle Jerne præstegårdshave og nord-vest for den et fredet område. Dette sidste sted, der er højtbeliggende, har tidligere haft en beplantning, der formentlig skulle beskytte præstegårdshaven mod vinden. Imidlertid er alle træerne væk, og præstegårdshaven klarer sig meget godt. Som forholdene har udviklet sig, synes det rimeligere i stedet for at skabe en ny beplantning på det gamle sted at reservere det til en fremtidig bebyggelse, der kunne komme til at ligge særdeles smukt og sundt på den høje bakke - og også danne en beskyttelse for præstegårdshaven - og så friholde det lavtliggende område mellem præstegårdshaven og Darumvej, hvor der kun vil være fårlige betingelser for en bebyggelse. Der kan udlægges en stor lavtliggende grøn plads omgivet af beplantede stier. Også her bør man søge at skabe så stor en helhed som muligt, da den omgivende udstykning nok vil danne meget små enheder. Den lavtliggende dal vil mod nord føre til præstegårdshavens kuplede træer og det store højdedrag. Øst og nord for præstegårdshaven er der også en dal, som må betragtes som uegnet til bebyggelse, men som danner et dejligt landskab, der bør bevares i fremtiden og føres videre som en "grøn" forbindelse under jernbanedæmningen til Jerne-området.

Vest for præstegårdshaven ligger store sandgrave som magtige huller i det bakkede terrain. De giver muligheder for et særligt anlæg i fremtiden. Der er læ, og ved en regulering og beplantning kan man få dannet en stor "gryde", der vil være særdeles velegnet til et sportsanlæg. Nær ved ligger Jerne stadion (nord for jernbanen), så anlæg af et almindeligt stadion vil ikke være på sin plads i sandgraven. Den foreslås anvendt til tennisstadion og til et fremtidigt svømmebassin. Ønsket om et indlandsbassin vil til trods for Eebjergs beliggenhed ved havet melde sig, da bademulighederne ved havnen og kysten ikke er gode. Jerne og den nord-østlige del af Rørkjær-Gammelby-området vil føles liggende særlig langt fra havet og er derfor måske det bedste sted for et bassin. Skoler i disse områder kan således umuligt nå til badeanstalter i gymnastiktimerne. De mod vinden beskyttede sandgrave kan blive til et dejligt solbadested.

Ved således at udnytte de naturlige muligheder skulle man kunne give Rørkjær-Gammelby-området, der hidtil har været forfordelt, nogle udmærkede grønne områder.

Jerneområdet har et nylig indrettet stadion, der ligger nær ved Jagtvejen, der som nævnt under afsnit D kan udbygges som denne bydels hovedåre. Med en fremtidig befolkning på omkring 22.000 indbyggere kan der blive brug for betydelig mere plads til at røre sig på. Både i den nord-vestlige og den nord-østlige del bør man reservere et større frit areal, det sidste sted måske i tilslutning til den anselige beplantning ved Hedelund.



De grønne områder ved Jerne Søndergårde.

For en fuldstændigheds skyld skal det nævnes, at man, inden man planlægger en udbygning af Veldbæk-området, også her må sikre et større samlet areal med en stor grønning - gerne placeret i den del, der er fjernest fra byen.

For reglementerede idrætsanlæg er der allerede sørget i Esbjerg stadion og Jerne stadion. Esbjerg stadion er planlagt med baner for en række forskellige idrætsgrene. De vest for stadion liggende grusgrave vil, når de engang er helt udnyttede, give muligheder for særlige anlæg til større forsamlinger. Man vil alene gennem jordarbejde kunne skabe et stort amfiteatralsk friluftsteater, der vil komme til at ligge godt for byen og kunne benytte de store parkeringspladser knyttet til stadion. Et friluftsteater og en forlystelsespark (den såkaldte "Maageparken") bør i fremtiden gennemføres som havemæssige anlæg, der kan gå ind i både lystskov og stadionanlæg.



-  Skovplantning
-  Kolonihaver
-  Sportsanlæg
-  grønne områder

